

Petra Vidali *V vesolju in pod vodo*

Jani Virk: Pogled na Tycho Brahe

ŠOU, Študentska založba, Ljubljana 1998 (Knjižna zbirka Beletrina)

V zbirki petih "kratkih proz" *Pogled na Tycho Brahe* je vse tako, kot je pri Virku vedno bilo. Le da je, večinoma, še bolj intenzivno in, spet večinoma, boljše. Nasploh me je Virk vedno bolj prepričal s kratko kot z dolgo, romaneskno prozo, kjer postane včasih, pavšalno rečeno, epska širina edina dimenzija. Tako kot sem v Virkovem zgodnjem obdobju *Vrata in druge zgodbe* postavljala absolutno pred Rahelo, se mi zdi tudi *Pogled na Tycho Brahe* boljši od *Zadnje Sergijeve skušnjave*. Nekatere zgodbe, najbolj prva, *Zapiski iz podzemlja*, pa se mi zdijo sploh vrh piščevega doslejšnjega opusa.

Narator junak je Virkov moški na robu prepada, nenehno na odhodu, v umirjeni agoniji: počuti se slabo in je zelo sam, nesporazum pa se mu zdi najpravičnejša definicija njegovega življenja. (Obe sintagmi sta sposojeni iz *Pogleda* ...). Ves čas se, vajeno, spreha po tanki liniji. V *Zapiske iz podzemlja* nas uvaža s priznanjem, da si nenehno domišlja, da ni več živ, to pa je še "realistična" pozicija, ne?, že čez nekaj stavkov pa se znajdemo v labirintu (psevdo)postumnih stanj: "Domišljam si, da sem živ, ničesar ne razumem." (str. 12) In potem tako kar naprej. Zadnja zgodba, *Pod vodo*, pa je, tako kot se je to zgodilo že v *Raheli*, očitna izpoved mrtveca, ki razlaga svojo smrtno pot. Z zadnjimi stavki kratke proze in knjige sploh takole "razreši" "nelogično" situacijo: "Zarit sem med pesek in skale, čezme pljuska morje. V strašnem modrikastem vrtincu svetlobe se mešajo voda, pesek in zrak. Ali sem živ ali sem mrtev, ne vem." (str. 147)

"Subjekt", ki se mu v zbirki *Pogled na Tycho Brahe* dogajajo reči, je telo. Ali pa je, bolje, telo podvrženo pogledu prvoosebne pripovedovalca, ki je nosilec telesa. Virk se ne odloči enkrat za vselej. Večinoma je telo pač telo, "otrpla gmota mojega telesa" (*Pomladna odštevanka*, str. 108), ječa duše ("O bog, kaj lahko v takšnem telesu naredi duša?" *Na vrhu hriba*, str. 70). Včasih se mu zdi zadeva, dialektika telesa in netelesa, nepomembna: "Angel ali žival, saj je vseeno, meso ali duh, pes ali mačka, večnost ali trenutek, vse je na drugi strani enako, signatura popolnega, večnega nič, balonastega izpuhca mehkega kepastega kozmičnega zajčka." (*Zapiski iz Podzemlja*, str. 24) A to pravi junak v najbolj črni izmed zgodb, edini, kjer ni nobene ženske, ki bi mu pomagala telo zaznati. Ker kadar ga zazna, postane, kot se je Virkovim junakom zdelo že kdaj prej, medij večnosti. V *Na vrhu hriba* pravi: "... utapljam se v občutku večnosti, ki sem ga čutil, ko je ležala na meni, sprijeta z mojo kožo." Telo je večno in gre po smrti v nebеса, duša pa gre v zemljo in zgnije ali pa obleži kot počena žoga." (str. 77)

Pa Virkove ženske, seveda. Vedno na koncu poti, na koncu zgodbe. Tokrat še bolj kot doslej nosilke, znanilke, zastopnice smrti. Ali vsaj največjih še živih približkov smrti. V vseh petih zgodbah. V *Zapiskih iz podzemlja* ga na konec poti zadnjo postajo podzemne, od koder vlaki ne vozijo več nikamor, usmeri ženska v črnem krznem plašču, ki prodaja ikone. Ko je potem res na koncu, se znajde ob njem, da se ji mortus pijan zarije v naročje. V *Pogledu na Tycho Brahe* sicer nič ne kaže, da bi bil junak blizu smrti, a ga na koncu vseeno čaka ženska. Oziroma čaka on njo. O njeni živosti pa bi se tudi dalo razpravljati. Živa kustosinja se staplja z muzejskim eksponatom "vikinške žene, umrle pri dvajsetih". "Kakšna ljubezen je potrebna, da se med kosti in ogrlico spet mehko naseli telo?" je vprašanje, ki požene stapljanje ženskih figur. Nevarna ženska je najjasnejša *Na vrhu hriba*. Do konca ne vemo, ali ga čaka na koncu poti, na vrhu hriba, ljubezen ali smrt. V zadnjem stavku mu v naročje res prileti ženska, a hkrati vnese dvom z omembo sanjskosti prizora. Morda mu je priletela krogla, pa se mu je še zadnjikrat odvrtil najljubši film. (Dober suspens, sanjskost in filmskost spomnijo na zelo podoben konec slovenskega romana s podobno zasebno-poli-

tično rošado: *Človek na obeh straneh stene* Zorka Simčiča.) V *Pomladni odštevanki* se zdi mlada Španka naključna, sama po sebi nič nevarna, a vstopa v njegovo življenje na čistem koncu, ker je tja pač prišel umret. Torej vendar kot smrt. V *Pod vodo* pa je smrt sploh posledica ljubezni, torej sta ženska in smrt spet eno in isto. Ni dvoma, Virk je eden najvztrajnejših in najbolj dobesednih izpisovalcev formule eros tanatos.

Kot vedno, in spet še bolj koncentrirano kot doslej, celo tako zavzeto, da se zadeva znajde že na naslovnici (Tycho Brahe je observatorij v Kopenhavnu, imenovan po danskem astronomu), vpleta Virk v fragmente zemeljskosti vesolje. A je to pravzaprav zelo antropomorfno vesolje, vesolje po meri človeka. (Saj, kako bi ga drugače lahko videli?) Je arzenal metaforike – črne luknje, kozmični prah ... za znana in težko ali ne opisljiva eksistencialna, zvečine eksistencialistična stanja duha. Virkova kozmologija se mi sicer ne zdi posebno izvirna niti posebno prepričljiva. A mu verjamem, ker je z njo tako očitno in kronično obseden. Drugi pesniško eksploatiran biotop je voda. Tako kot se vesoljska metaforika zgosti v *Pogledu na Tycho Brahe*, dobi voda čisto svojo zgodbo v *Pod vodo*, občasno pa zaliva še druge. A zelo mehko. Virkova voda ni razdiralen, htoničen princip, prej gre za še en neskončen eteričen element. ("Predstavljam si, da so moje oči globoko v vodi, lebdim v mehki in topli gmoti in ničesar me ni strah." *Pogled*, str. 52)

Širši, "družbeni" kontekst prostorov, po katerih se gibljejo Virkovi junaki, je "tujina". So Slovenci v Rusiji, na Danskem, v Španiji in nekje v Dalmaciji. Tujina seveda potencira tujost v našem lastnem domu, našo domačo samoto. Hkrati pa je to najboljši način, da tujost prepričljivo opišemo. Če doma rečemo, da smo sami, se zdimo sentimentalni. Če se počutimo tuje in same v tujini, je to razumno dejstvo. Čisto mogoče bi se bilo zgubljati in bloditi tudi po ulicah domačega mesta, a lažje in manj patetično je, če to počnemo na tujem. In drugje smo, ker smo na preži, dovzetni za okolje. Virk je, zlasti v *Zapiskih iz podzemlja*, gnusovski blodnji po moskovski margini, dobro izkoristil "tuje okolje" in dosegel sijajno "gostoto podob" (lastnost, ki jo v *Pogledu na Tycho Brahe* pripisuje božjemu očesu). Mrtvo okolje postane v *Zapiskih*, z metaforičnim postop-

kom personifikacije, nekajkrat živa grožnja. Prav tako mu v zgodbah dobro rabijo hladne hotelske sobe (v *Pogledu in Pod vodo*), tujčevska naključna srečanja, ki postanejo nenaključna (*V pomladni odštevanki*) ...

Edina domača zgodba je na sredini knjige in se ji reče *Na vrhu hriba*. Čeprav ima vse Virkove kronične attribute moškega v permanentni krizi in skrivnostno žensko se zdi zaradi kroničnega domačijskega atributa, politike, plitkejša od drugih, tujih zgodb. Junak, Jošt Rowenski, novinar Narodnjaka, ki ga poznamo že iz *Zadnje Sergijeve skušnjave*, se zaplete z žensko, ki mu izdaja zaupne in bremenilne informacije. (Je Virku ostalo kaj snovi od romana ali pa je preprosto sklenil, da bo naredil iz Jošta serijskega junaka? Glede na to, da se pojavlja v tipu diskurza, ki je blizu trivialno-žanrskemu tudi *Zadnja Sergijeva skušnjava* je dokazala, žal, da se dobesedno pisanje o politiki ne more izogniti trivializaciji, četudi hoče biti nekaj več, je ponavljajoči se junak kar posrečena rešitev.) Res je novinar tudi junak *Zapiskov iz podzemlja*, a ne zvemo, kako mu je ime, in tudi plehko domačijskost je pustil doma. *Pogled na Tycho Brahe* je svetovljanska knjiga.